

ICOMOS Starptautiskā kultūras mantojuma tūrisma harta (2022): kultūras mantojuma aizsardzības un kopienas noturības stiprināšana, īstenojot atbildīgu un ilgtspējīgu tūrisma pārvaldību

Pieņemta ICOMOS ikgadējā Ģenerālajā asamblejā 2022. gada novembrī (Bangkokā, Taizemē)

Preambula

Globālā tūrisma, tostarp kultūras mantojuma tūrisma, ievērojamā izaugsme un sistēmiskie satricinājumi ir likuši pārskatīt ICOMOS Starptautisko kultūras tūrisma hartu (1999). Rezultātā ir izstrādāta un pieņemta *“ICOMOS Starptautiskā kultūras mantojuma tūrisma harta: kultūras mantojuma aizsardzības un kopienas noturības stiprināšana, īstenojot atbildīgu un ilgtspējīgu tūrisma pārvaldību”* (turpmāk – Harta), kas papildina un atjaunina iepriekšējo dokumentu. Papildus tam, ka Hartā ir atzīta kultūras mantojuma vietu un galamērķu intensīvāka izmantošana tūrismā un ietverti ar to saistītie sociālo, ētisko, kultūras, vides un ekonomisko tiesību jautājumi, tajā ir pievērsta uzmanība pieaugošajām bažām par kultūras mantojuma degradāciju līdz ar tūrisma attīstību.

Hartas izpratnē kultūras mantojuma tūrisms attiecas uz visām tūrisma darbībām mantojuma vietās un galamērķos, tostarp to materiālo, nemateriālo, kultūras, dabas, pagātnes un mūsdienu dimensiju daudzveidību un savstarpējo saistību. Harta atzīst mantojumu par kopīgu resursu, norādot arī uz kopīgām tiesībām un pienākumiem tā pārvaldībā un patērēšanā.

Līdzdalība kultūras dzīvē ar kultūras mantojuma pieejamību ir cilvēktiesības. Tomēr daži tūrisma attīstības aspekti ir radījuši fundamentāli neilgtspējīgu planētas resursu, tostarp kultūras un dabas mantojuma, izmantošanu. Tādēļ ir nepieciešama Harta, kura iestājas par atbildīgu un daudzveidīgu kultūras tūrisma attīstību un pārvaldību, kas savukārt veicina kultūras mantojuma saglabāšanu, kopienas līdzdalības iespējas, sociālo noturību un labklājību, un veselīgu globālo vidi.

Pareizi plānots un atbildīgi pārvaldīts kultūras mantojuma tūrisms, kas ietver līdzdalību veicinošu pārvaldību ar daudzveidīgām kultūrām, tiesību subjektiem un ieinteresētajām pusēm, var būt jaudīgs kultūras mantojuma saglabāšanas un ilgtspējīgas attīstības dzinējspēks. Atbildīgs tūrisms veicina un rada izpratni par kultūras mantojumu, nodrošina personīgās un kopienas labklājības un noturības iespējas, kā arī rada cieņu pret citu kultūru daudzveidību. Tāpēc tas var veicināt starpkultūru dialogu un sadarbību, savstarpēju sapratni un mieru.

Hartas mērķi ir šādi:

1. mērķis – izvirzīt kultūras mantojuma un kopienas tiesību aizsardzību kultūras mantojuma tūrisma politikas un projektu centrā, nodrošinot atbildīga tūrisma plānošanas un pārvaldības principu ievērošanu kultūras mantojuma aizsardzības, kopienas noturības un pielāgošanās jautājumos;

2. mērķis – veicināt ieinteresēto pušu sadarbību un līdzdalības pārvaldību kultūras mantojuma un tūrisma pārvaldības uzraudzīšanā, piemērojot uz cilvēkiem vērstu un tiesībās balstītu pieeju un uzsverot pieejamību, izglītību un patērēšanu;

3. mērķis – virzīt kultūras mantojuma un tūrisma pārvaldību, atbalstot ANO ilgtspējīgas attīstības mērķus un klimatrīcības politiku.

Kam paredzēta Harta?

Atbildīga tūrisma pārvaldība ir valdību, tūrisma operatoru, tūrisma uzņēmumu, galamērķu pārvaldītāju un tirgvedības organizāciju, vietas pārvaldības iestāžu, zemes ierīcības plānotāju, mantojuma un tūrisma speciālistu, pilsoniskās sabiedrības un apmeklētāju kopīga atbildība. Harta attiecas uz visiem iepriekšminētajiem subjektiem kā kultūras mantojuma un tūrisma ieinteresētajām pusēm. Tā sniedz norādījumus kultūras mantojuma un tūrisma praktiķiem, profesionāļiem un lēmumu pieņēmējiem starptautiskās, valsts un pašvaldību institūcijās, organizācijās, iestādēs un administrācijās. Tās mērķis ir noderēt par atsauci ar kultūras mantojumu un tūrismu saistītajiem pedagogiem, akadēmiskajiem mācībspēkiem, pētniekiem un studentiem. Tā attiecas uz visu kultūras mantojuma īpašumu apsaimniekošanu un pilnu to aizsardzības, konservācijas, interpretācijas, prezentēšanas un izplatīšanas darbību spektru, jo tas viss ir saistīts ar īpašumu publisku izmantošanu, apmeklējumu un ietekmi.

Hartas mērķis ir saskaņot kultūras mantojuma un tūrisma ieinteresēto pušu darbu, tiecoties panākt transformējošas pārmaiņas, piedāvājot tūrisma galamērķu reģeneratīvas pārvaldības principus, apzinoties mantojuma vērtības, kā arī to neaizsargātību un potenciālu. Tās mērķis ir taisnīgi, ētiski un līdzvērtīgi sadalīt no tūrisma gūtos labumus uzņemtajām kopienām un to iekšienē, tādējādi veicinot nabadzības mazināšanu. Harta sekmē kultūras mantojuma un tūrisma ētisku pārvaldību un aicina integrēt tās principus visos kultūras mantojuma tūrisma aspektos.

Priekšvēsture

Kultūras mantojuma un tā unikālo īpašību zīmolvedība un tirgvedība ir mudinājusi un veicinājusi eksponenciālu tūrisma izaugsmi mantojuma galamērķos. Tūrisms ir būtiski ietekmējis pilsētas ar vēsturiskiem rajoniem un kultūras ziņā atšķirīgām pilsētainavām. Līdz ar dabas un kultūrainavām tas ir iespaidojis arī vēsturiskas vietas un pieminekļus. Tūristu un tūrisma nozares interese par materiālo un nemateriālo mantojumu ir veicinājusi lielāku izpratni vietējās kopienās par mantojuma vērtību un tā būtisko nozīmi viņu dzīves kvalitātei un identitātei. Īpaši pamatiedzīvotāju kopienām ir tendence atzīt, ka pastāv trauslas attiecības starp cilvēkiem un viņu apdzīvoto vietu un vajadzību tur nodrošināt tūrismu kā mantojuma un tradīciju uzturētāju nevis noārdītāju.

Kapitalizējot pieaugošo globālo interesi par kultūras mantojumu, tūrisma nozare ir kļuvusi par nozīmīgu globālās, nacionālās, reģionālās un vietējās ekonomikas sastāvdaļu. Atbildīgi plānots, attīstīts un līdzdalīgi pārvaldīts tūrisms var dot tiešus, netiešus un inducētus ieguvumus visās ilgtspējas dimensijās. Tomēr nepienācīgi pārvaldīta tūrisma izaugsme ir pārvērtusi daudzas vietas visā pasaulē, tādējādi ievērojami izmainot no tūrisma atkarīgās kopienas un padarot tās mazāk noturīgas. Pieaugošā bagātība un lētie ceļojumi ir izraisījuši masu tūrisma attīstību daudzviet pasaulē. Tas ir radījis arī "virstūrisma" fenomenu, ko raksturo plaši ceļotāju radīti sastrēgumi un nepieņemama nemateriālā un materiālā mantojuma degradācija, ar to saistītā sociālā, kultūras un ekonomiskā ietekme. Kultūras mantojuma izvērsta popularizēšana, tirgvedība un izmantošana ir radījusi arī komodifikāciju un ģentrifikāciju, negatīvi ietekmējot vietējās kopienas un kultūras integritāti un pakļaujot riskam neaizstājamās vērtības. Atzīstot, ka ne vienmēr tas tā ir,

nepārdomātai tūrisma plānošanai un attīstībai ir bijušas būtiskas negatīvas ietekmes uz daudzām kultūras mantojuma vietām un galamērķiem, kā arī uz pamatiedzīvotājiem un uzņemošajām kopienām.

Mantojuma izmantošana tūrisma nozares ekonomiskās izaugsmes balstītajās stratēģijās globāli ir bijusi ļoti veiksmīga. Tomēr bieži vien tā nav nodrošinājusi līdzvērtīgu ieguvumu daļu. Strauja un bezjūtīga vietējās kultūras un mantojuma komodifikācija, komercializācija un pārmērīga izmantošana ir radījusi negatīvu un destruktīvu ietekmi neskaitāmos galamērķos. Tā ir arī izraisījusi ierobežojumus gan vietējiem iedzīvotājiem, gan apmeklētājiem attiecībā uz kultūras mantojuma izmantošanas tiesībām, piekļuvi tam un tā patērēšanu. Konteksts, kurā šie jautājumi jāizskata, ietver klimata krīzi, vides degradāciju, konfliktus, katastrofas, Covid-19 pandēmijas graujošo ietekmi, masu tūrisma, digitālo transformāciju un tehnoloģisko attīstību. **Ir nepieciešamība un iespēja pārstrukturizēt nemitīgā ekonomikas izaugsmē balstīto pieeju tūrismam, atzīstot un mazinot tā neilgtspējības aspektus.**

Jāpieņem, ka ikvienā kultūras tūrisma stratēģijā kultūras mantojuma aizsardzība, sociālā atbildība un ilgtspējība nav tikai zīmola atribūtika vai iespējas, bet drīzāk nepieciešamas saistības un faktiskas konkurētspējas priekšrocības. Lai saglabātu panākumus un ilgtspējību ilgtermiņā, kultūras tūrisma aizstāvjiem jāīsteno šīs apņemšanās praksē un jāķļūst par spēku, kas atbalsta kopienas noturību, atbildīgu patēriņu un ražošanu, cilvēktiesības, dzimumu līdztiesību, klimatrīcību, kā arī vides un kultūras mantojuma saglabāšanu.

Šī iemesla dēļ Harta ir formulēta kontekstā ar ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķiem (turpmāk – IAM), kuros tūrisms īpaši minēts 8.9., 12.b un 14.7. apakšmērķī. Kultūras tūrismam ir arī potenciāls tieši vai netieši palīdzēt sasniegt 11.4. apakšmērķi, kas paredz “Nostiprināt centienus aizsargāt un nosargāt pasaules kultūras un dabas mantojumu”. Īstenojot ANO Ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam, atbildīgajām valsts, reģionālajām un pašvaldību pārvaldes institūcijām ir pienākums nodrošināt IAM un to apakšmērķu integrēšanu kultūras mantojuma un tūrisma galamērķu plānošanā, pārvaldībā un uzraudzībā.

Hartas principi

Atgādinot par iepriekšējām kultūras tūrisma hartām (1976, 1999) un citiem spēkā esošu standartu noteicošajiem tekstiem, ko izstrādājušas *ICOMOS*, *ICCROM*, *IUCN*, *UNESCO*, *UNWTO*, citas attiecīgas NVO, starpvaldību organizācijas, aģentūras un iestādes;

apliecinot, ka visplašākajā mērogā dabas un kultūras mantojums attiecas uz visiem cilvēkiem, un ka piekļuves un patērēšanas tiesības ir saistītas ar pienākumu cienīt, izprast, novērtēt un saglabāt tā vispārējās un īpašās vērtības;

apstiprinot, ka kultūras mantojuma aizsardzībai un atbildīga kultūras tūrisma plānošanai un pārvaldībai ir jābūt izskaidrotai ar sistemātisku identifikāciju un monitoringu par tūrisma ietekmi uz mantojuma vietām, galamērķiem un kopienām;

izprotot, ka kopienu elastībai un pielāgošanās spējai, līdzvērtīgai labumu sadalei ir jābūt kultūras tūrisma pamatmērķiem;

atzīstot nepieciešamību un iespēju atjaunot tūrisma līdzsvaru, novirzoties no masu tūrisma uz ilgtspējīgāku, atbildīgāku un uz kopienas orientētu tūrisma ar tā centrā esošu kultūras mantojumu;

turpmāk izklāstītie principi sniedz ietvaru šīs jomas vadlīnijām, kas nav iekļautas nevienos citos dokumentos par kultūras mantojumu vai tūrismu:

- **1. princips.** Izvirzīt kultūras mantojuma aizsardzību un saglabāšanu atbildīga kultūras tūrisma plānošanas un pārvaldības centrā;
- **2. princips.** Pārvaldīt tūrismu kultūras mantojuma vietās, izmantojot pārvaldības plānus, kas balstīti uzraudzībā, nestspējā un citos plānošanas instrumentos;
- **3. princips.** Uzlabot sabiedrības informētību un apmeklētāju pieredzi, niansēti interpretējot un prezentējot kultūras mantojumu;
- **4. princips.** Atzīt un nostiprināt kopienu, pamatiedzīvotāju un tradicionālo īpašnieku tiesības, iekļaujot pieeju tūrismā izmantotajam kultūras un dabas mantojuma kopumam, kā arī iesaisti tā pārvaldībā;
- **5. princips.** Veicināt izpratni un stiprināt sadarbību kultūras mantojuma saglabāšanā starp visām tūrisma ieinteresētajām pusēm;
- **6. princips.** Palielināt kopienu un kultūras mantojuma noturību, izmantojot kapacitātes stiprināšanu, riska novērtējumu, stratēģisko plānošanu un pielāgoties spējīgu pārvaldību;
- **7. princips.** Integrēt klimatrīcības un ilgtspējas pasākumus kultūras tūrisma un kultūras mantojuma pārvaldībā.

1. princips. Izvirzīt kultūras mantojuma aizsardzību un saglabāšanu atbildīga kultūras tūrisma plānošanas un pārvaldības centrā.

Kultūras mantojuma aizsardzībai un pārvaldībai jābūt kultūras tūrisma politikas un plānošanas centrā. Labi pārvaldīts kultūras mantojuma tūrisms dod iespēju kopienām piedalīties tajā, vienlaikus saglabājot savu mantojumu, sociālo kohēziju un kultūras prakses.

Apmeklētāju pārvaldība jāiekļauj mantojuma pārvaldības plānos, ņemot vērā sarežģītās un daudzpusīgās attiecības kopienās, starp kopienām un to mantojumu. Laba galamērķa plānošana un pārvaldība ietver kultūras mantojuma materiālo un nemateriālo vērtību aizsardzību. Tūrisma plānošana un kultūras mantojuma pārvaldība jākoordinē visos pārvaldības līmeņos, lai apzinātu, novērtētu un novērstu tūrisma nelabvēlīgo ietekmi uz mantojuma struktūru, integritāti un autentiskumu. Tūrisma plānošanā un attīstībā jāņem vērā ietekmes uz mantojumu un ietekmes uz vidi novērtējumi.

Kultūras tūrisma pārvaldība neaprobežojas tikai ar kultūras mantojuma īpašumu tiesisko ietvaru. Tūrisma attīstībai, infrastruktūras projektiem un pārvaldības plāniem jāpalīdz saglabāt mantojuma vietu integritāti, autentiskumu, estētisko, sociālo un kultūras dimensiju, iekļaujot to novietojumu, dabas un kultūras ainavas, uzņemošās kopienas, bioloģiskās daudzveidības īpatnības un plašāku vizuālo kontekstu. Galamērķa pārvaldībai jāiekļaujas sociālajā, politiskajā un attīstības sistēmā, ņemot vērā vietējos vides apstākļus un kultūras mantojuma aizsardzības prioritātes.

Ieņēmumiem, kas gūti no kultūras mantojuma tūrisma, ir jāveicina kultūras mantojuma saglabāšana un jāsniedz labums vietējām kopienām. Ieņēmumi jāiekasē un jāpiešķir

caurskatāmā, taisnīgā, līdzvērtīgā un atbildīgā veidā. Apmeklētāji jāinformē par viņu ieguldījumu kultūras mantojuma finansēšanā un uzturēšanā.

2. princips. Pārvaldīt tūrisma kultūras mantojuma vietās, izmantojot pārvaldības plānus, kas balstīti uzraudzībā, nestspējā un citos plānošanas instrumentos.

Lai aizsargātu kultūras mantojumu un uzņemošo kopienu noturību, nepieciešama rūpīga tūrisma plānošana un apmeklētāju pārvaldība. Tā ietver ietekmes uz mantojuma vietas dabas un kultūras vērtībām, kā arī uzņemošās kopienas sociālās, ekonomiskās un kultūras labklājības uzraudzību.

Kultūras mantojuma apsaimniekošanas plānos jāiekļauj tūrisma ilgtspējas un apmeklētāju pārvaldības stratēģijas. Tajās jāietver virkne mērījumu, tostarp nestspējas rādītāji, lai pēc vajadzības pienācīgi kontrolētu, koncentrētu vai izkliedētu apmeklētājus.

Var veikt konkrētai vietai specifiskas darbības, lai ierobežotu grupu lielumu, piekļuves laiku, iekļūšanu, slēgtu sensitīvās zonas, attiecīgos gadījumos nodrošinot attālinātu piekļuvi, saīsinātu vai pagarinātu darbalaiku, ieviestu ar zonu saderīgas darbības, pieprasītu iepriekšēju rezervāciju, regulētu plūsmu un/vai veiktu cita veida uzraudzību.

Lai izvairītos no negatīvas ietekmes uz kultūras materiālo un nemateriālo mantojumu, svarīgi noteikt nestspēju un/vai pieļaujamo izmaiņu robežas. Nestspējas novērtējumā jāiekļauj vismaz:

- fiziskā nestspēja: vietas spēja uzņemt apmeklētājus atkarībā no tās stāvokļa, trausluma un konservācijas statusa, vienlaikus sniedzot atbilstošus pakalpojumus apmeklētājiem;
- ekoloģiskā nestspēja: ekosistēmas un uzņemošo kopienu spēja uzņemt apmeklētājus, vienlaikus saglabājot ilgtspēju, funkcionalitāti un mantojuma vērtības;
- sociālā un kultūras nestspēja: pakāpe, kādā kopienas var uzņemt apmeklētājus, vienlaikus nodrošinot kvalitatīvu apmeklētāju pieredzi;
- ekonomiskā nestspēja: pakāpe, kādā tūrisms atbalsta ekonomisko daudzveidību vietējā, reģionālā un/vai valsts līmenī.

Uzraudzības un kapacitātes novērtēšanā jāizmanto līdzdalības process, iesaistot plašu kopienas, kultūras mantojuma un tūrisma jomas ieinteresēto pušu pārstāvniecību. Nestspējas rādītājiem jābūt atbilstošiem attiecīgās vietas un kopienas rakstura specifikai, tie regulāri jāuzrauga, salīdzinoši jānovērtē un jāatjaunina. Ar apmeklētājiem saistītie rādītāji ir būtiski, lai novērtētu nestspējas visas dimensijas, vienlaikus nodrošinot vietas drošību, apmeklētāju drošumu un pieredzi, kā arī vietas spēju pildīt citas funkcijas.

3. princips. Uzlabot sabiedrības informētību un apmeklētāju pieredzi, niansēti interpretējot un prezentējot kultūras mantojumu.

Interpretācija un prezentācija ir izglītības un mūžizglītības avoti. Tās veicina izpratni par kultūru un mantojumu, un to vērtību, veicina starpkultūru iecietību un dialogu, kā arī vairo uzņemošo kopienu spējas.

Atbildīgai tūrisma un kultūras mantojuma pārvaldībai jānodrošina precīza un cienpilna interpretācija, prezentēšana, izplatīšana un komunikācija. Tai jāpiedāvā iespējas uzņemtajām kopienām vispirms iepazīstināt ar savu kultūras mantojumu. Tai jānodrošina arī vērtīga apmeklētāju pieredze un iespējas atklājumiem, iekļaujošai patērēšanai un izglītošanai. Kultūras mantojuma prezentācijai un popularizēšanai jāinterpretē un jākomunicē materiālo un nemateriālo kultūras vērtību daudzveidība un savstarpējā saistība, lai veicinātu to nozīmes novērtēšanu un izpratni. Vietu autentiskums, vērtības un nozīmīgums bieži vien ir sarežģīts, strīdīgs un daudzšķautņains, un, apsverot informācijas interpretāciju un pasniegšanu, jādara viss iespējamais, lai tas būtu iekļaujošs. Interpretācijas metodes nedrīkst kaitēt vietas autentiskumam. Tās var izmantot piemērotus, stimulējošus un mūsdienīgus izglītības un apmācības veidus, izmantojot tīklus un sociālos medijus. Pastāv ievērojamas tehnoloģijas izmantošanas iespējas, tostarp zinātniskos pētījumos balstīta paplašinātā realitāte un virtuālās rekonstrukcijas. Komunikācijai galamērķos un mantojuma vietās jāpievēršas konservācijai un kopienas tiesībām, jautājumiem un izaicinājumiem, lai apmeklētāji un tūrisma operatori apzinātos, ka viņiem, apmeklējot un popularizējot mantojumu, jāizturas cienpilni un atbildīgi.

Interpretācija un prezentācija uzlabo apmeklētāju pieredzi mantojuma vietās un tai jābūt pieejamai visiem, tostarp cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Attālinātas interpretācijas rīki jāizmanto apstākļos, kad apmeklētāju piekļuve var apdraudēt mantojuma struktūru un tās integritāti. To var izmantot arī tad, ja nav iespējams panākt vispārēju piekļuvi, iespēju robežās izmantojot vairākas valodas.

Mantojuma praktiķi un profesionāļi, vietu pārvaldnieki un kopienas ir kopīgi atbildīgi par mantojuma interpretēšanu un komunikāciju. Kultūras mantojuma interpretācijai un pasniegšanai jābūt reprezentatīvai un jāatzīst vietas vēstures un atmiņas izaicinošie aspekti. Tās pamatā jābūt starpdisciplināriem pētījumiem, kas ietver mūsdienīgu zinātni un vietējo iedzīvotāju un kopienu zināšanas. Tas jādara profesionāli atbilstošas sertifikācijas sistēmas ietvaros. Jācenšas uzlabot regulējumu attiecībā uz kultūras mantojuma prezentāciju, interpretāciju, izplatīšanu un komunikāciju. Zināšanas, kas pārstāvētas un radītas kultūras mantojuma attiecīgajās disciplīnās (t. i., mākslas vēsturē, vēsturē, arheoloģijā, antropoloģijā vai arhitektūrā), sniedz informāciju un nodrošina mantojuma vietu interpretācijas un pasniegšanas kvalitāti.

4. princips. Atzīt un nostiprināt kopienu, pamatiedzīvotāju un tradicionālo īpašnieku tiesības, iekļaujot pieeju tūrismā izmantotajam kultūras un dabas mantojuma kopumam, kā arī iesaisti tā pārvaldībā.

Eksponenciāla starptautiskā tūrisma izaugsme ir atklājusi baltos plankumus un neiejūtību pret daudzām no tūrisma atkarīgām kopienām un tām kopienām, kas ir piedzīvojušas tūristu apmeklējumus bez viņu "brīvprātīgas, iepriekšējas un informētas piekrišanas" (Apvienoto Nāciju Organizācijas Pamatiedzīvotāju tiesību deklarācija, 2007). Pamatiedzīvotājiem, tradicionālajiem īpašniekiem un uzņemtajām kopienām ir tiesības paust savu viedokli par mantojumu un pārvaldīt to saskaņā ar savām iedibinātajām praksēm un nozīmēm.

Kultūras tūrisms ir nodrošinājis un turpinās sniegt ekonomiskās iespējas un nodarbinātību, bet nākotnē jāveicina kopienas iesaistīšanās tūrisma attīstībā. Ieguvumiem no tūrisma jābūt līdzvērtīgi sadalītiem un jāietver godīga un pienācīga nodarbinātība tūrisma jomā.

Tūrisma pieaugums ir izraisījis arī neparedzētu kultūras un tradicionālā ieguldījuma samazināšanos vietējā ekonomiskajā daudzveidībā. Lai gan atsevišķi šīs nozares var būt ekonomiski nenožīmīgas, vietējo kopienu ekonomiskajai noturībai ir nepieciešama daudzveidība.

Būtisks kultūras mantojuma un tūrisma atbildīgas attīstības un pārvaldības princips ir iekļaujoša iesaiste un ekonomisko iespēju pieejamība, kā arī rekreācija un brīvā laika baudīšana. Kultūras mantojuma pārvaldības iestādēm jāapzinās kopienu tiesības, vajadzības un vēlmes pēc daudzveidīgākām kultūras mantojuma aktivitātēm, pieredzēm un programmām un jābūt sensitīvām attiecībā uz tām, palielinot kultūras mantojuma nozīmi vietējiem iedzīvotājiem. Lai gan pāreja uz aprites un kopējo ekonomiku var samazināt saimnieciskās darbības ietekmi uz ekoloģiskās pēdas nospiedumu, tās piemērošanā jāņem vērā arī iespējamās neparedzamas sekas, piemēram, darba ņēmēju tiesību pasliktināšanās. Veicināt vēlamu uzvedību un rezultātus var stimulu izmantošana.

Uz strauji notiekošo globālo pārmaiņu un ar tām saistīto transversālo jautājumu fona tūrisms nevar turpināties neilgtspējīgajā mūžīgās izaugsmes paradigmā. Ar margināliem uzlabojumiem nepietiks. Atbildīga kultūras tūrisma attīstībai jābūt plašākai par konsultācijām ar vietējām ieinteresētajām pusēm, tai jāietver arī līdzdalības pārvaldība un ieguvumu daļa. Tai jāaptver kultūras un dabas mantojuma kopumos iegulto cilvēka, kolektīvo, kopienas un pamatiedzīvotāju tiesību fundamentāla atzīšana. Tai jāiekļauj arī plaša, dzimumu līdztiesībās balstīta līdzdalība un tradicionālo īpašnieku, minoritāšu un nelabvēlīgā situācijā esošu grupu iesaistīšana kultūras mantojuma uzraudzībā un lēmumu pieņemšanā, tostarp tūrisma pārvaldībā un galamērķa attīstības stratēģijās.

5. princips. Veicināt izpratni un stiprināt sadarbību kultūras mantojuma saglabāšanā starp visām tūrisma ieinteresētajām pusēm.

Kultūras mantojums ir nozīmīgs tūrisma resurss un tam ir liela nozīme ceļojumu piesaistē, taču tā trauslums un konservācijas prasības netiek pietiekami atzītas. Tūrisma plānošanā un apsaimniekošanā nepieciešama informētība un izpratne par mantojuma vietu ilgtermiņa aizsardzības un saglabāšanas prasībām. Jāveicina un jāsteno starpnozaru sadarbība, mācīšanās un kapacitātes stiprināšana, lai palielinātu iesaistīšanos, izpratni un līdzdalību kultūras mantojuma un tūrisma plānošanas jomā.

Pieņemot lēmumus un komunicējot tūrisma jomā, jāņem vērā mantojuma ierobežojumi un/vai ievainojamība. Tūristus un apmeklētājus nevajadzētu uzskatīt par pasīviem novērotājiem vai vienkārši patērētājiem – viņi ir aktīvi dalībnieki, kuriem jāapzinās sava atbildība izturēties ar cieņu un veidi, kā viņi var sniegt ieguldījumu mantojuma aizsardzībā un vietējā ilgtspējā.

Kultūras tūrismu nevar uzskatīt par saimniecisku darbību, kas atrauta no tās norises vietas. Apmeklētāju aktivitātēm un pakalpojumiem jābūt ar ikdienas un sabiedriskajām darbībām saderīgai daļai, kas veicina noturīgu vietējo iedzīvotāju vietas un lepnuma izjūtu. Kultūras un tūrisma produktiem un pakalpojumiem, tostarp pasākumiem un festivāliem, jāatbilst vietas un to kopienu identitātei. Lai panāktu ciešāku sadarbību mantojuma saglabāšanā un tūrisma attīstībā, mantojuma pārvaldītājiem jāpilnveido zināšanas un izpratne par tūrisma ilgtspējības principiem un dinamiku. Tūrisma speciālistiem un praktiķiem jābūt apmācītiem mantojuma aizsardzībā un pārvaldē. Kultūras mantojuma pārvaldītājiem, tūrisma valsts administratoriem, privātajiem tūrisma

operatoriem, uzņēmējiem un cilvēkiem, kas iesaistīti kultūras un radošajās industrijās, jāizveido un/vai jāuztur formāli un neformāli saziņas un sadarbības tīkli.

Līdzdalības pārvaldībā kopīgotas īpašumtiesības un kultūras un dabas mantojuma apsaimniekošana dod jaunas perspektīvas un sadarbības centienus prakses pārorientēšanā, kas tādējādi var novest pie jauniem un noturīgākiem ilgtspējīgas attīstības ceļiem.

6. princips: Palielināt kopienu un kultūras mantojuma noturību, izmantojot kapacitātes stiprināšanu, riska novērtējumu, stratēģisko plānošanu un pielāgoties spējīgu pārvaldību.

Ņemot vērā tūrisma ietekmējošos satricinājumus, pašreizējās sistēmiskās un visaptverošās globālās problēmas un radušos riskus, ir jāuzlabo kopienu noturība, adaptīvās un transformējošās spējas risināt nākotnes problēmas un traucējumus saistībā ar kultūras mantojumu ietekmējošām klimata pārmaiņām, bioloģiskās daudzveidības zudumu un/vai katastrofām. Masveida tūrisma aktivitāšu samazināšanās Covid-19 pandēmijas dēļ ir atklājusi daudzu mantojuma vietu un kultūras tūrisma uzņemošo kopienu neaizsargātību. Pandēmijas izraisītā krīze ir skaidri parādījusi, ka tūrismam aktīvi jāveicina atveseļošanās, noturība un mantojuma saglabāšana, un ka mantojuma vietām un uzņemošajām kopienām ir jāapsver adaptācijas iespējas.

Noturībai attiecībā uz kultūras mantojumu un tūrisma nepieciešamas saskaņotas iniciatīvas un starpdisciplināru spēju attīstība vietējā līmenī. Palielināt kopienu spēju paredzēt un samazināt riskus vajadzētu būt kapacitātes stiprināšanas mērķim. Šīs kapacitātes pieaugumam būtu jāpalīdz pieņemt apzinātus lēmumus par kultūras mantojuma pārvaldību un tūrisma resursu izmantošanu, lai samazinātu satricinājumu vai izmantošanas intensifikācijas radīto negatīvo sociālo un ekonomisko ietekmi. Noturības un pielāgošanās stratēģijās jāiekļūst ņemtām vērā arī tradicionālajām zināšanām. Mantojuma pārvaldniekiem jānodrošina, ka viņiem ir nepieciešamās zināšanas, kapacitāte un instrumenti, lai sagatavotos un reaģētu uz mainīgo apstākļu kopumu un attīstības izaicinājumiem.

Jebkurā kultūras tūrisma stratēģiskajā plānošanā un pielāgoties spējīgā pārvaldībā jāiekļauj ietekmes uz mantojumu novērtējums (IMN), ietekmes uz vidi novērtējums (IVN), katastrofu riska pārvaldība un citi attiecīgi riska novērtējumi. Klimata pārmaiņu radītās ievainojamības novērtēšana nākotnē kļūs arvien svarīgāka. Tam visam ir nepieciešami sagatavošanās scenāriji, ārkārtas situāciju plānošana, kā arī seku mīkstināšanas un samazināšanas pasākumi, ņemot vērā un iesaistot visas ieinteresētās puses. Ietekmes novērtējumiem un uzraudzībai jābūt atbilstoši, regulāri atjauninātai un viegli piemērojamai, kā arī informējošai un izmantotai attīstības un pārvaldības lēmumu pieņemšanā. Lai kultūras tūrisms kalpotu par kopienas noturības katalizatoru, ir nepieciešama pastiprināta sadarbība starp nozarēm un praksē pielietota vīzija.

7. princips. Integrēt klimatrīcības un ilgtspējas pasākumus kultūras tūrisma un kultūras mantojuma pārvaldībā.

Kā zināms, klimata krīze ir eksistenciāls apdraudējums planētai un civilizācijai. Tā apdraud kultūras un dabas mantojumu, cilvēku iztiku un labklājību visā pasaulē. Īpaši neaizsargātas ir no tūrisma atkarīgās kopienas.

Visām kultūras tūrisma ieinteresētajām pusēm jārīkojas, lai mīkstinātu, samazinātu un pārvaldītu klimata ietekmi. Darbībām jāpalielina kopienu spēja radīt, paturēt un saglabāt ilgtspējīgos ieguvumus no kultūras tūrisma. Tūrisma darbībām jāsamazina siltumnīcefekta gāzu emisijas. Par to kopīgi atbild valdības, tūrisma operatori, tūrisma uzņēmumi, galamērķu pārvaldītāji un tirgvedības organizācijas, vietu apsaimniekošanas iestādes, zemes ierīcības plānotāji, mantojuma un tūrisma speciālisti, pilsoniskā sabiedrība un apmeklētāji. Izpilde jānodrošina ar stimuliem, nolikumiem, politikām un pamatnostādnēm, kas vajadzības gadījumā tiek atjauninātas.

Klimata politika ir personiska, kolektīva un profesionāla atbildība, kas pārsniedz valstu saistības un Parīzes nolīgumu. Tūrismam un apmeklētāju pārvaldībai jāveicina efektīva oglekļa un siltumnīcefekta gāzu samazināšana, atkritumu apsaimniekošana, atkārtota izmantošana, pārstrāde, enerģijas un ūdens taupīšana, videi nekaitīgs transports un infrastruktūras, kas atbilst starptautiskiem un valsts mērķiem. Tūrisma un apmeklētāju pārvaldības stratēģiju plānošanā, īstenošanā un novērtēšanā kā prioritāriem jābūt pasākumiem, kas atbalsta mantojuma saglabāšanu, bioloģisko daudzveidību un dabas ekosistēmas. Būvētā un vernakulārā mantojuma pielāgota atkārtota izmantošana un modernizēšana var veicināt adaptēšanos klimata pārmaiņām un saglabāt autentiskāku apmeklētāju pieredzi.

Klimatrīcību stratēģijās jāņem vērā tradicionālās īpašumtiesības, zināšanas un prakses. Komunikācijai, informācijai, mantojuma interpretācijai, izglītībai un apmācībai jāpalielina informētība par klimata krīzi un tās ietekmi uz dabas un kultūras mantojumu, jo īpaši gadījumos, kad ir apdraudētas kopienas un galamērķi. Minēto ir nepieciešams sekmēt arī ar sabiedrībai atvērto mantojuma vietu prezentācijām un interpretācijām, tostarp vēstījumiem par klimata ietekmi uz saglabāšanu un vidi. Šo mērķu sasniegšanai ir ieteicams izmantot inovatīvas tehnoloģijas.

Klimata pārmaiņas prasa transformējošu un reģeneratīvu pieeju kultūras tūrismam, prioritātes vēršot uz noturīgu un adaptīvu kopienu un mantojuma vietu veidošanu.

Attiecīgās hartas, rekomendācijas un politikas instrumenti ir izklāstīti Hartas pielikumā, kas pieejams *ICTC (International Cultural Tourism Committee)* tīmekļa vietnē.

Hartu ir izstrādājusi ICOMOS Starptautiskā kultūras tūrisma komitejas darba grupa šādā sastāvā: *Celia Martínez* (koordinatore), *Fergus Maclaren* (priekšsēdētājs), *Cecilie Smith-Christensen*, *Margaret Gowen*, *Jim Donovan*, *Ian Kelly*, *Sue Millar*, *Sofía Fonseca*, *Tomeu Deyá*, *Ananya Bhattacharya* un *Carlos Alberto Hiriart*.